

MUNIBA SPAHO
(SARAJEVO)

IZLOŽBA ORIJENTALNE KALIGRAFIJE U SARAJEVU

I

Među nekoliko uspješnih povremenih izložbi koje je organizovao Muzej grada Sarajeva spada i izložba o orijentalnoj kaligrafiji, priređena 1979. g. Izložba je otvorena prvi put 16. aprila 1979. g. u izložbenom prostoru Muzeja grada Sarajeva u Morića hanu. Trajala je do novembra 1979. g. Zatim je prikazana u saradnji Muzeja grada Sarajeva sa Udruženjem likovnih radnika, Visoko i Zavičajnog muzeja Visoko u Likovnom ateljeu u Visokom, 17. III. 1980. godine i trajala je do 27. III. 1980. godine. Treći put izložba je postavljena u Muzeju grada Zagreba Opatička 20, Zagreb i otvorena 12. VI. 1980. godine. Trajala je do kraja oktobra 1980. godine.

Treba konstatovati da izložba ne obuhvata sve rukopisne i arhivske fondove u Sarajevu, nego je bazirana na ekspanatima koji se čuvaju u Muzeju grada Sarajeva. Inače, drugi fondovi u Sarajevu i Orijentalnoj zbirci JAZU u Zagrebu sadržavaju također bogatstvo vrijednih i rijetkih ekspanata iz ovog domena, te su mnogi uvršteni, kao originali ili presnimljeni i prezentirani na izložbi. Ova izložba je privukla pažnju naše javnosti, te je potrebno da se na ovom mjestu pruži o njoj jedan osvrt.

Kako je poznato, orijentalna kaligrafija je umjetnost sa specifičnim karakteristikama etičkog i estetskog izraza, koje se spajaju u skladnu cjelinu.

Kao umjetnost kaligrafija je imala svoje istaknute umjetnike-kaligrafe (hattat) koji su je svojim radom i velikim smislom stalno usavršavali. Bio je potreban uporan, sistemstski rad i ljubav da bi se jedan talentovan kaligraf mogao usavršiti u ovoj plemenitoj vještini. Trebalo je imati i dovoljno smisla za tehniku rada, za tehničko crtanje, kod izrade ukrasa i ornamentata, i posebno usavršen duktus dekorativnog arapskog pisma u raznim njegovim varijantama. Ova umjetnost, razvila se do savršenih formi, koja je imala svoj određeni stil. Tehnika pisanja zahtijevala je poseban pribor i ambijent gdje se izvodila. Pribor za pisanje se sastojao od: divita—tintarnice, kalema—pera i pergamenta—papira.

Kaligrafski tekstovi arapskim pismom ukrašavali su: natpise na raznim objektima, rukopisna djela, levhe, vezove, posuđe, oružje i razne druge predmete.

Kod natpisa tekstovi su uklesavani, odnosno utiskivani u razne materijale: kamen, metal, drvo, ili upisani na platnu (svila, somot), porcelanu, staklu, te oslikani u enterijerima i eksterijerima zgrada. Pri izradi natpisa bio je obično potreban ekipni rad. To su izvodili majstori starih zanata po strukama, kao: kujundžije (zlatari), nakaši (slikari), tufengdžije (puškari), sabljari, rezbari, kazandžije, mudželiti (knjigovezci) i drugi.

Veza između kaligrafije i zanata umjetničke vrijednosti bila je uska i stalno prisutna. Tako su nastajala remek djela sa stilizovanim kaligrafskim natpisima u zlatu i srebru: tugre (carski znakovi), pečati na prstenu, hamajlije (na vratu nošene), enamluci, buhurdari (kadionice) i mnogi slični predmeti.

U kaligrafskoj umjetnosti vidno mjesto zauzimaju *rukopisna djela*. Veoma tražena rukopisna djela su često pisana (prepisivana) po narudžbi pojedinih velikana, promicatelja nauke i umjetnosti. Kaligrafi su tu pokazivali svoje umijeće i ostavili mnoga djela trajne umjetničke vrijednosti (koja se čuvaju po bibliotekama, institutima i muzejima kao eksponati izuzetne umjetničke vrijednosti).

Kao prvi rad kaligrafa—majstora bila je često njegova diploma (keteba), izrađena vlastitom rukom, kojom je bio promovisan za majstora-kaligrafa.

Kaligrafski pisana djela obuhvatala su sve oblasti nauke i filozofije. Tako su nastajali brojni rukopisi (knjige) i razna druga dokumenta izvanredne kaligrafsko-umjetničke ljepote.

Najviše prepisivano djelo bio je Kur'an. Prve dvije strane obično su bogato ukrašene ornamentima. Velika pažnja posvećivala se unvanima (zaglavljima) sura, kao i ukrasima na svakoj stranici rukopisa. Linije su izvođene u raznim bojama, a najčešće su boje: crna, zlatna, crvena, plava, zelena.

Kur'an sadrži trideset džuzova (dijelova). Džuzovi Mehmed-paše Sokolovića su najljepši primjer kaligrafske umjetnosti u našoj zemlji. Ukrašeni su ornamentima u bojama. Brojevi džuzova nisu upisivani. Nazivi sura i ajeta su ispisani na zlatnoj podlozi, a linije su izvlačene zlatnom i crvenom bojom. Također, kožni povezi sa pozlaćenim ornamentima rad je vrsnih mudželita. Ovi džuzovi potječu iz XVII. stoljeća, a predstavljaju vakuf (zadužbina) Careve džamije u Sarajevu.

Na opremanju jednog rukopisa radila je, kako je rečeno, ekipa stručnjaka sastavljena od kaligrafa i iluminatora. Mudželiti (knjigovezac) su dalje stavljali rukopise u kožne poveze, a često su se i sami bavili prepisivanjem i kaligrafijom.

Imena naših domaćih kaligrafa susrećemo na mnogim rukopisima, koji se nalaze u bibliotekama i zbirkama kod nas i u inostranstvu.

Ova rukopisna djela predstavljaju naše bogato kulturno naslijeđe, a mnoga se cijene kao rariteti orijentalne kaligrafske umjetnosti.

Na *levhama* (uramljenim tekstovima) je izražen poseban vid kaligrafske umjetnosti. Rađene su u različitim varijantama i tehnikama, te na raznovrsnim materijalima. Estetska i funkcionalna strana se ovdje ujedinjuju u namjeri da ukrase i obogate enterijer. Popunjavaju prostore najviše u javnim objektima i institucijama namijenjenim za skupove: džamijama, tekijama, medresama, a isto tako u domovima. Izložene na bijelim zidovima odisale su toplinom ambijenta u kome su se nalazile. Rađene su obično na papiru crnim tušem (murećefom) i drugim bojama, ali i na raznim drugim materijalima: tkanini, staklu, željezu i drugim. Na *levhama* su se nalazili najčešće stilizovani citati iz Kur'ana, razne vokacije, mudre izreke i stihovi. U pravilu *levhe* nisu kopirane nego su rađene originalno na raznim materijalima.

Često susrećemo kaligrafske tekstove na *vezovima*. To su kod nas radili stari sarajevski majstori. Izrađivali su razne predmete. Specifičnim »šahinskim« *vezom* (po majstoru Šahinu) izrađivani su razni natpisi na tekstilnim i drugim suvenirima.

Veza između orijentalne kaligrafije i zanata umjetničke vrijednosti očitovale se na razne načine. Stare zanatlije oružarskog zanata: sabljari, puškari, nožari, ostavljali su prostor na svojim predmetima za natpise, koji su popunjavali kaligrafi. Tako su se na mnogim primjercima oružja (optočeni srebrom i sedefom, što su opet, izvodili zlatari, koji su izrađivali filigranske predmete), nalazi i umjetnička kaligrafska izvedba, tj. natpisi.

Podaci koje kaligraf unosi obično su slijedeći: ko, gdje i kada je izrađen odnosni predmet, ime vlasnika predmeta, citati i izreke filozofskog, pjesničkog i drugog odgovarajućeg značenja za sam predmet.

Stari sarajevski *kazandžijski* zanat bio je stalno na glasu, a i danas spada među žive zanate Baščaršije. Mnoge *kazandžije* se spominju u izvorima: vakfijama, sidžilima (sudskim protokolima), putopisu Evlije Čelebije, kao i u literaturi, što govori o stalnoj prodi i razvijenosti tog zanata. Od XVI. stoljeća pa na dalje ti majstori su radili i za izvoz. Predmeti tog zanata su bili mnogobrojni i raznovrsni: posude, ukrasni predmeti, čiraci (svjećnjaci), bakarni novac (mangur, kovan u Sarajevu 1688). Na svim navedenim predmetima često se nalaze kaligrafski natpisi na orijentalnim jezicima.

Kujundžijski (zlatarski) zanat, koji također i danas egzistira kao živi zanat u našem gradu, nosi na svojim predmetima mnoge natpise orijentalne kaligrafske umjetnosti.

Nakaši (slikari) mnogo su dorinijeli u izradi zidne kaligrafije po enterijerima, kao i na eksterijerima javnih objekata i privatnih kuća.

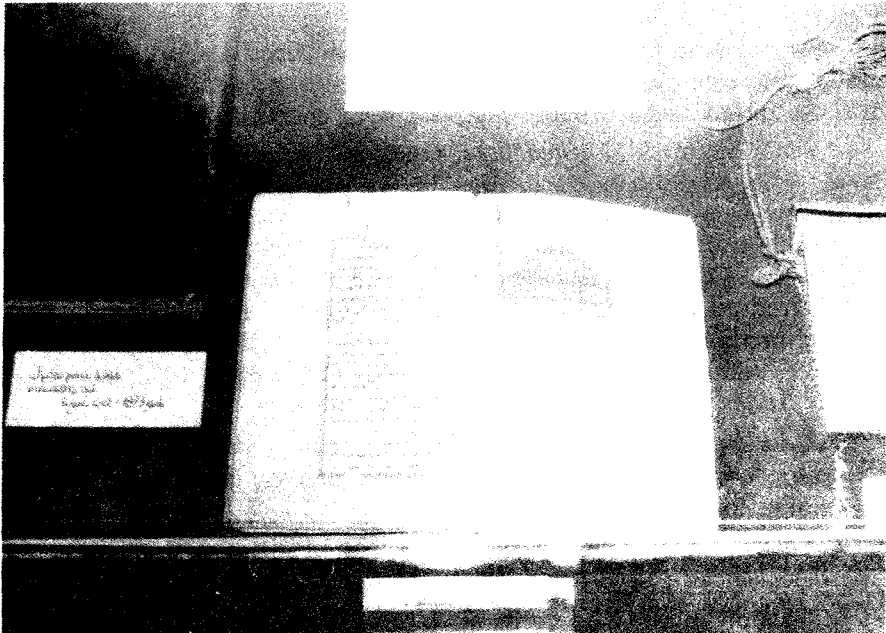
Posebno mjesto kaligrafija je zauzela kod izrade epitafa natpisa na muslimanskim nadgrobnim spomenicima. Sama izvedba pripadala je starim sarajevskim majstorima *taščijama* (kamenoresci).

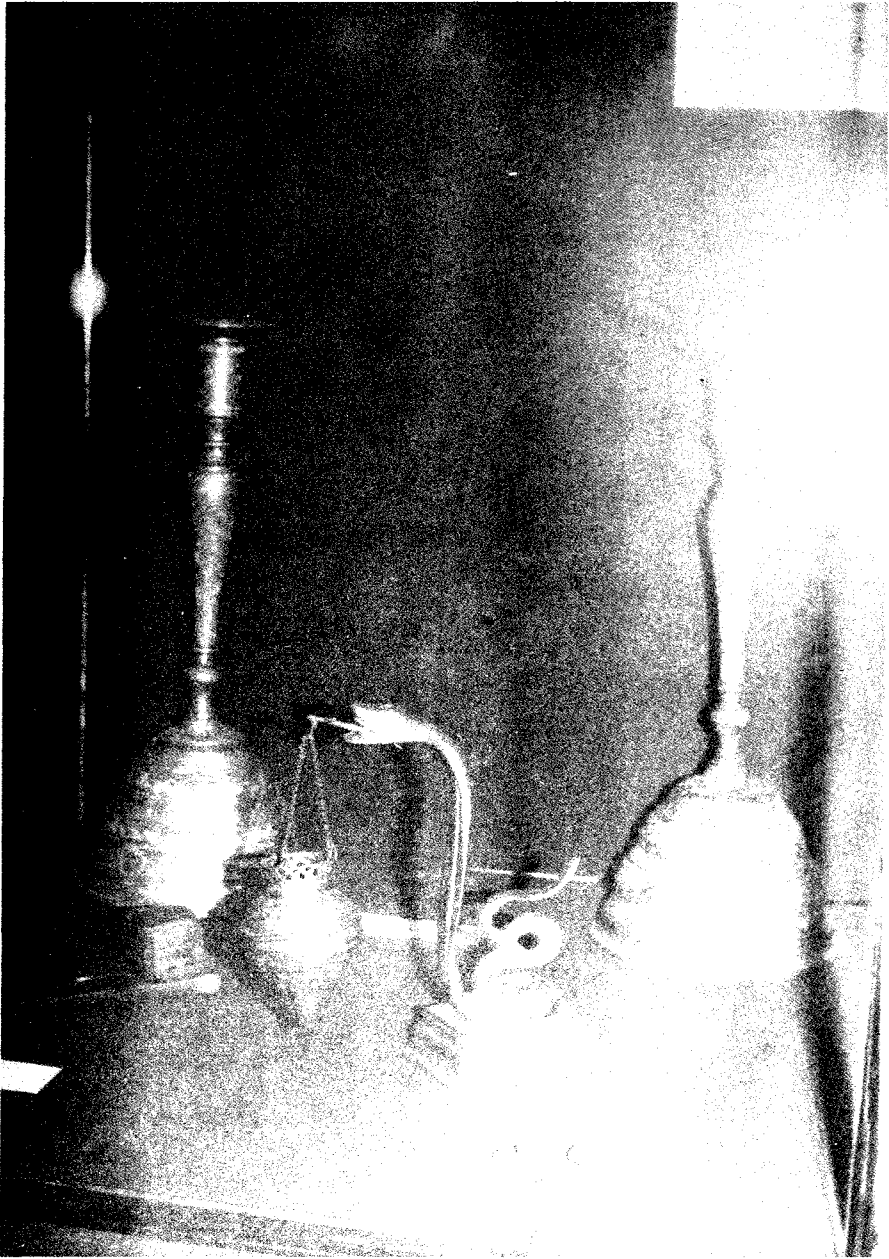
Zanat taščija bio je razvijen još u XV. stoljeću. Sam naziv je turskog porijekla, od *taš*-kamen. Kako je kamen bio jedan od osnovnih materijala za izgradnju javnih i privatnih zgrada, nišana i sl., to su taščije bili veoma cijenjeni. Pri izgradnji monumentalnih spomenika uz domaće majstore radili su često i klesari iz Dalmacije. Oni su izrađivali: kamena korita česama (češmetaši), ploče za dvorišta, kamene stepenice i stubove, minareta, tornjeve, mostove i sl.).

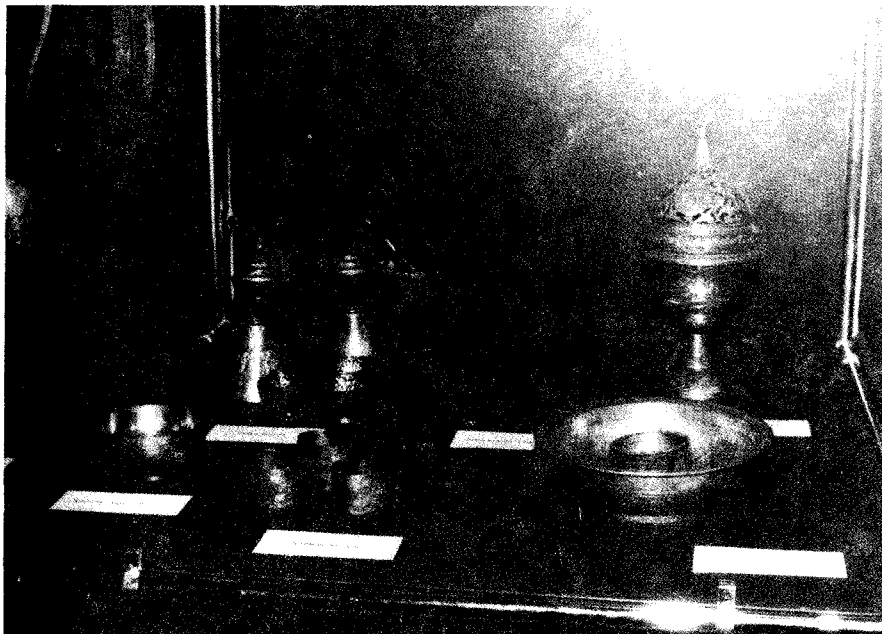
Rezbari su svojim umijećem unosili kaligrafiju u drvo. Oni su ugrađivali u ornamentiku pored natpisa svoje želje i maštanja, a najčešći motivi su bili floralni. Prvi drvorezbari bili su pastiri-čobani, izrađivajući svoje frule i štapove. Za rezbarenje je bilo najpogodnije orahovo i bukovo drvo.

Ovaj zanat se razvio do savršenih formi i sačuvao do danas.

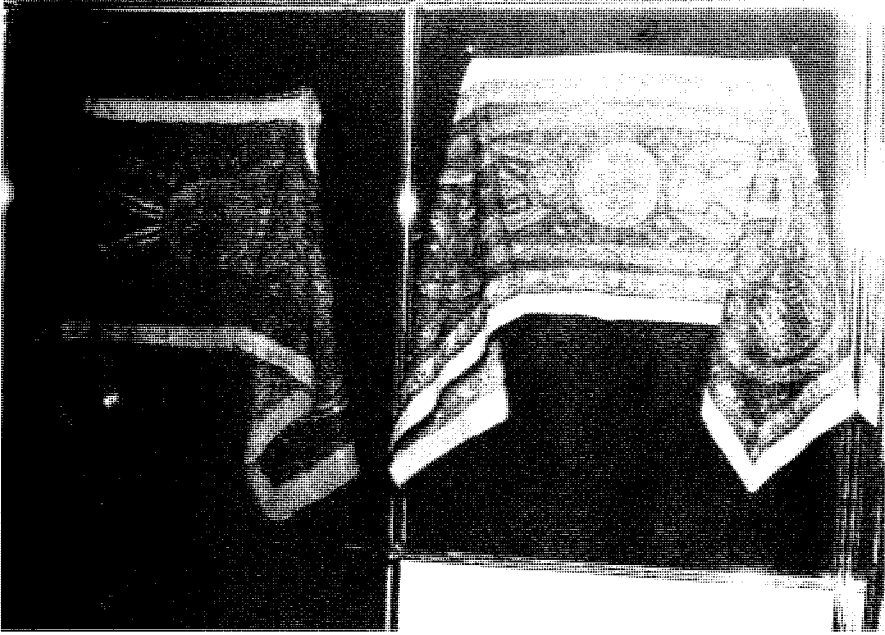
Kaligrafiju, dakle, srećemo svuda. Ona se primjenjivala u svim finijim zanatima, čiji su proizvodi bili naročito cijenjeni. Zato se nalazi na svim spomenicima duhovne i materijalne kulture Orijenta i kod nas kao nešto neminovno i odgovarajuće.

II

EKSPONATI PREZENTIRANI NA IZLOŽBI
»ORIJENTALNA KALIGRAFIJA U SARAJEVU«

1) KUR'AN

rukopis ukrašen rozetama; veoma lijepo ispisan rukom nepoznatog vještog kaligrafa.

Nedatiran. Privatna svojina.

2) KUR'AN

veoma dobro očuvan i ukrašen.

Prepisao ga kaligrafski neshi pismom Salih sin hadži-Huseina Ekinovića, h. god. 1272—1856. g.

Nalazi se u Orijentalnoj zbirci Muzeja grada Sarajeva. Inv. br. 93.

3) KUR'AN

rukopis veoma lijepo ispisan neshi pismom, ali bez oznake kaligrafa.

Nedatiran. Nalazi se u Orijentalnoj zbirci Muzeja grada Sarajeva pod inv. br. 96.

4) KUR'AN

rukopis veoma očuvan. Ukrašene prve dvije strane lijepom ornamentikom zlatnom i drugim bojama.

54-ti prepis Ibrahima sina hadži-Mehmedovog (Sarajlija), iz 1215. h. god.—1800. g.

Orijentalna zbirka Muzeja grada Sarajeva. Inv. br. 92.

5) KUR'AN

dobro očuvan. Prve stranice iluminirane. Rukopis prepisao Abdulah sin Alije Jusufova 1258. h. god.—1842. g.

Nalazi se u Orijentalnoj zbirci Muzeja grada Sarajeva. Inv. br. 91.

6) KUR'AN

Rukopis nedatiran ali veoma lijepo pisan i ukrašen zlatom koje nije pocrvenjelo, što znači da nije miješano s bakrom, kao u kasnije vrijeme. Pisano neshi. Kožni povež sa utisnutim arabeskama.

Kaligraf Hafiz Yar-i Muhamed, sin Pir-Mehmeda iz Hotlana, ovim djelom je dao primjerak prvoklasne kaligrafije, koji se nalazi u orijentalnoj zbirci Muzeja grada Sarajeva, pod inv. br. 1.

7) ENAM-DERVIŠKI molitvenik

Rukopis — Delail-ul-hazrat. Tekst je pisan lijepim arapskim neshi pismom. Ukrašen je zelenom, zlatnom i crvenom bojom izvučenim linijama. U rukopisu se nalazi i crtež, koji predstavlja grobove Muhameda i prve dvojice halifa Ebu Bekra i Omera.

Rukopis je nedatiran i bez oznake imena kaligrafa. Nalazi se u zbirci Muzeja grada Sarajeva pod inv. br. 94.

8) ENAM-DERVIŠKI MOLITVENIK

Rukopis je nedatiran i bez oznake imena kaligrafa koji je ostavio ovo djelo kao izvanredan primjerak umjetnosti pisanja.

Nalazi se u Orijentalnoj zbirci Muzeja grada Sarajeva, pod inv. br. 2.

9) KNJIGA S KOŽNIM POVEZOM LJUBIČASTE BOJE NA KOJEM SU UTISNUTE ARABESKE

Izvanredan rad mudželita (knjigovezac) iz 1310 h. god.—1893. g. Nalazi se u Orijentalnoj zbirci Muzeja grada Sarajeva, pod inv. br. 359.

10) KETEBBA

kaligrafska diploma, koju je ispisao kaligraf Abdulah Čatić iz Sarajeva 1328. h. god.—1910. god. Zavedeno pod inv. br. 134 u Orijentalnoj zbirci Muzeja grada Sarajeva.

11) MUVEKITOVA HRONIKA (ISTORIJA BOSNE)

Lijepo ispisana zaglavljva crvenom bojom, neshi pismom. Prepisao Sadruhan ef. Hadžišabanović, XIX vijek. Nalazi se u Orijentalnoj zbirci Muzeja grada Sarajeva, pod inv. br. 95.

12) RJEČNIK (arapsko-turski)

MIRKAT AL-LUGA

prepisao Isa sin Ahmeda, u Sarajevu u Skenderiji (u Skenderpašinom kvartu) 944. h. god.—1538. godine. Orijentalna zbirka Muzeja grada Sarajeva. inv. br. 135.

13) TRGOVAČKI DEFTER

braće Kumašin iz Sarajeva, za 1284. h. god.—1867. god.

Defter se odnosi skoro na sve gradove u Bosni i Hercegovini kao: Travnik, Cazin, Banjaluka, Gradiška, Tuzla, Zvornik, Bijeljina, Gradačac, Gračanica, Tešanj Brod, Mostar, Trebinje, Livno i dr., gdje su bili trgovci dužnici firme Kumašin iz Sarajeva.

Pismo: rik'a.

Zaveden pod inv. br. 101. u Orijentalnoj zbirci Muzeja, grada Sarajeva.

14) TRGOVAČKI DEFTER

porodice Šogolj iz Sarajeva. XIX stoljeće.

Zaveden pod inv. br. 819 Orijentalne zbirke Muzeja grada Sarajeva.

15) BERAT

sa tugrom, lijepo pisan, iz 1333. h. god.—1915. god.

Nalazi se u Orijentalnoj zbirci Muzeja grada Sarajeva, pod inv. br. 610.

16) BERAT

iz 1244. h. god.—1828. god.

Orijentalna zbirka Muzeja grada Sarajeva, inv. br. 458.

17) BERAT

iz 1207. h. god.—1793. god.

Orijentalna zbirka Muzeja grada Sarajeva, inv. br. 415.

18) VASIJETNAMA

dokumenat o zaostavštini. Veoma lijepo pisan i očuvan.

1259. h. god.—1843. god.

U Orijentalnoj zbirci Muzeja grada Sarajeva zaveden pod inv. br. 718.

19) TRGOVAČKA POTVRDA

iz 1272. h. god.—1856. god. iz porodice Merhemić.

U Orijentalnoj zbirci Muzeja grada Sarajeva zavedena pod inv. br. 766.

20) SUDSKI DOKUMENAT—HUDŽET

iz 1290. h. god.—1873. god.

Nalazi se u Orijentalnoj zbirci Muzeja grada Sarajeva, pod inv. br. 753.

21) LEVHA

izrađena svilenim koncem na turskom jeziku, ukrašena floralnim motivima u raznim bojama. Veoma lijep primjerak kako se ukrašavao enterijer bosanske kuće.

Nalazi se u Etnografskoj zbirci Muzeja grada Sarajeva, inv. br. 1638.

22) LEVHA

u metalu kazandžijski rad.

Vlasništvo Muzeja grada Sarajeva.

23) POLIHROMNA LEVHA

U pastelnim bojama floralni ukrasi sa stilizovanom kaligrafijom u obliku buhurđara daju umjetnički izvanredan spoj. Rađena 1191. h. god.—1777. god. Etnografska zbirka Muzeja grada Sarajeva, inv. br. 566.

- 24) DIVIT (TINTARNICA)
od mesinga. Etnografska zbirka Muzeja grada Sarajeva. Inv. br. 199.
- 25) BUHURDAR (KADIONICA)
veoma lijepa izrada starog sarajevskog majstora kazandžije. Stilizirana kaligrafija.
Etnografska zbirka Muzeja grada Sarajeva, inv. br. 84.
- 26) ENAMLUK (futrala za knjigu)
izvanredan umjetnički rad u metalu.
Etnografska zbirka Muzeja grada Sarajeva. Inv. br. 388.
- 27) ĆIRACI (svjećnjaci) 2 kom.
izvanredna stilizovana kaligrafija urezana u metal.
Etnografska zbirka Muzeja grada Sarajeva. Inv. br. 152. i 153.
- 28) KUR'AN-TAS — POSUDA
izrađena od mesinga. Veoma lijepo ispisan citatima iz Kur'ana stilizovanom kaligrafijom.
Etnografska zbirka Muzeja grada Sarajeva, pod inv. br. 1245.
- 29) KANDILO
u obliku zmije sa natpisom.
Etnografska zbirka Muzeja grada Sarajeva, pod inv. br. 91.
- 30) BAKARNI NOVAC — MANGUR (50 kom.)
kovan u Sarajevu 1688. god.
Orijentalna zbirka Muzeja grada Sarajeva. Inv. br. 15.
- 31) METALNI PEČATI (muhuri) — 3 kom.
lijepa izrada sa stilizovanom kaligrafijom.
Orijentalna zbirka Muzeja grada Sarajeva. Inv. br.
- 32) KAMENA PLOČA SA UKLESANOM KALIGRAFIJOM
predstavlja izvanredan rad starih majstora taščija—kamenorezaca.
Na ovoj spomen ploči za tursku vojnu kasarnu nalazi se tugra.
Orijentalna zbirka Muzeja grada Sarajeva. Inv. br.
- 33) BAKARNA TEPSIJA
lijepo izrađena sa stilizovanom kaligrafijom.
Etnografska zbirka Muzeja grada Sarajeva. Inv. br. 40.

- 34) ČASICA — posuda
ukrašena stilizovanim natpisom. Neshi pismo.
Etnografska zbirka Muzeja grada Sarajeva. Inv. br. 50.
- 35) METERIZI (posuda za nošenje toplog jela — termos posude)
izrađeni su od bakra sa natpisima i godinom 1273. h. god.—1857. god.
Etnografska zbirka Muzeja grada Sarajeva. Inv. br. 1275.
- 36) IBRIK — posuda za vodu
lijepa, kao čipka izrada, sa stilizovanom kaligrafijom.
Etnografska zbirka Muzeja grada Sarajeva. Zavedeno pod inv. br. 43.
- 37) LEĐEN — posuda za pranje ruku
Izvanredna izrada kaligrafskih natpisa u metalu.
Etnografska zbirka Muzeja grada Sarajeva. Inv. br. 80.
- 38) IBRIK — posuda za kafu (2 kom.)
Rad sarajevskih kazandžija.
Etnografska zbirka Muzeja grada Sarajeva. Inv. br. 125. i 126.
- 39) ZARFOVI (posuda za findžan) — 3 kom.
s natpisima.
Etnografska zbirka Muzeja grada Sarajeva. Inv. br. 216., 217. i 218.
- 40) KUTIJE ZA CIGARETE (3. kom.)
natpis neshi arapskim pismom.
Etnografska zbirka Muzeja grada Sarajeva. Inv. br. 243., 245. i 267.
- 41) KUTIJA ZA ŠIBICE
od mesinga sa kaligrafskim natpisom.
Etnografska zbirka Muzeja grada Sarajeva. Inv. br. 248.
- 42) NARUKVICE (3 kom.)
sa ugraviranim natpisima koji su obično stavljeni na razne suve-
nire iz Sarajeva, kao: — uspomena iz Sarajeva — ili — Sarajevo —.
Etnografska zbirka Muzeja grada. Inv. br. 296., 297. i 298.
- 43) TABLE — TACNE (2 kom.)
lijepo izrađeni poslužavnici sa natpisima.
Etnografska zbirka Muzeja grada Sarajeva. Inv. br. 38. i 275.
- 44) DRVENE KAŠIKE ZA JELO (6 kom.)
sa natpisima neshi pismom i floralnim ukrasima.
Etnografska zbirka Muzeja grada. Inv. br. 911.

- 45) **SEDŽADA**
persijska, veoma usklađenih pastelnih boja sa kaligrafskim natpisom u vrhu.
Etnografska zbirka Muzeja grada Sarajeva.
- 46) **KERAMIČKA VAZA**
sa stilizovanom kaligrafijom ispisanom plavom bojom.
Eskponat izuzetne ljepote.
Etnografska zbirka Muzeja grada Sarajeva. Inv. br. 2018.
- 47) **BAKARNE VAZE (6. kom.)**
različitih dimenzija i oblika, izvanredne izrade kazandžijskog zanata sa stilizovanim natpisima arapskim pismom.
Etnografska zbirka Muzeja grada Sarajeva. Inv. br. 58., 59., 64 105., 106. i 109.
- 48) **TAPISERIJA — SEDŽADA**
šahinski vez u pastelnim bojama sa zlatom pretežno. Izrađeni natpisi orijentalnim kaligrafskim izvedbama sa tugrama, veoma dekorativno.
Etnografska zbirka Muzeja grada. Inv. br. 564.
- 49) **STOLNJACI**
izrađeni šahinskim vezom u pastelnim bojama sa natpisima i tugrama.
Etnografska zbirka Muzeja grada Sarajeva. Inv. br. 562., 560/2., 526., 569., 559.
- 50) **PODMETAČI (MILJE)**
izrađeni šahinskim vezom i bogato ukrašeni zlatnim resicama u pastelnim tonovima. Veoma lijepi primjerci sačuvanih suvenira iz Sarajeva.
Etnografska zbirka Muzeja grada. Inv. br. 599., 583., 540., 543., 557., 580., 578., 555., 558., 557., 554., 598., 582., 595., 552., 556.
- 51) **TORBICE (ŽENSKJE TAŠNE)**
izrađene šahinskim vezom u pastelnim bojama i ukrašene resama i stilizovanim natpisima. Vrlo lijepi primjerci sarajevskih suvenira.
Etnografska zbirka Muzeja grada Sarajeva. Inv. br. 530., 531., 533., 527., 528.
- 52) **KUBURA**
lijep primjerak izrade starih majstora oružarskog zanata.
Etnografska zbirka Muzeja grada. Inv. br. 454.
- 53) **HANDŽAR — VELIKI NOŽ**
iz 1223. h. god.—1808. god.
Etnografska zbirka Muzeja grada Sarajeva.

- 54) **HANDŽAR — VELIKI NOŽ**
iz 1225. h. god.—1810. god.
Etnografska zbirka Muzeja grada Sarajeva.
- 55) **HANDŽAR — DUGI NOŽ**
1289. h. god.—1872. god.
Etnografska zbirka Muzeja grada Sarajeva.
- 56) **HANDŽAR — VELIKI NOŽ**
iz 1219. h. god.—1804. god.
Etnografska zbirka Muzeja grada Sarajeva.
- 57) **HANDŽAR — VELIKI NOŽ**
1227. h. god.—1812. god.
Etnografska zbirka Muzeja grada Sarajeva.
- 58) **HANDŽAR — DUGI NOŽ**
1278. h. god.—1871. god.
Etnografska zbirka Muzeja grada Sarajeva.
- 59) **HANDŽAR — DUGI NOŽ**
1240. h. god.—1825. god.
Etnografska zbirka Muzeja grada Sarajeva.
- 60) **HANDŽAR — DUGI NOŽ**
1280. h. god.—1863. god.
Etnografska zbirka Muzeja grada Sarajeva.

F o t o s i :

Natpisi na orijentalnim jezicima koji su ispisani na arhitektonskim spomenicima u Sarajevu:

- 61) **NATPISI NAD GLAVNIM ULAZOM U CAREVU DŽAMIJU.**
Pismo: nesh-talik. Godina obnove džamije 1264. h. god.—1847/48.
Kronogram sastavio Muhamed Rifat.
Iznad natpisa je tugra-carski znak sa imenom sultana Abdul-medžid-hana i h. god. 1263—1846. god.
- 62) **NATPIS NA GAZI-HUSREV BEGOVOJ DŽAMIJI**
ukrašen arabeskama. Pismo dželi-nesh. Slova pozlaćena na plavoj podlozi.
Dovršena gradnja džamije 937 h. g.—1530/31. god.
- 63) **NATPIS NA GAZI HUSREV-BEGOVOJ (KURŠUMLI) MEDRESI**
ukrašen arabeskama a slova su pozlaćena na plavoj podlozi. Pismo dželi-nesh.
Godina izgradnje je 944. h. g.—1537/38. god.
Pseudonim autora natpisa je — Fejzur-rab —.

- 64) NATPIS NA GAZI HUSREV-BEGOVOM TURBETU
(MAUZOLEJ)
Stihovi na arapskom jeziku, pismo dželi-nesh.
Datirano 948. h. g.—1541/42. god. kada je umro Gazi Husrev-beg.
- 65) NATPIS NAD ULAZOM U TURBE (MAUZOLEJ
MURAT-BEGA TARDIĆA)
U stihu na turskom jeziku. Pismo talik.
Datirano 952. h. g.—1545. god. kada je umro.
- 66) NATPIS NA ULAŽU U GAZI HUSREV-BEGOVU BIBLIOTEKU
- 67) NATPIS NA ENTERIJERU U GAZI HUSREV-BEGOVOJ
BIBLIOTECI
- 68) NATPIS NA EKSTERIJERU BEGOVE DŽAMIJE (3 kom.)
- 69) EPITAFI NA NIŠANIMA U DVORIŠTU BEGOVE DŽAMIJE
(3 kom.)
- 70) NATPIS NA NIŠANU U DVORIŠTU BEGOVE DŽAMIJE
MUTEVELIJE—UPRAVITELJA GAZI HUSREV-BEGOVOG
VAKUFA.
- 71) ZIDNA KALIGRAFIJA U MORIĆA HANU
Stihovi Omera Hajama.
- 72) TAPISERIJA U MORIĆA HANU
predstavljene obadvije strane starog bakarnog novca — (mangur)
kovanog u Sarajevu.
- 73) KUR'AN
umjetnička fotografija.
Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu.
- 74) DŽUZOVI MEHMED-PAŠE SOKOLOVIĆA
Najljepši primjer orijentalne kaligrafske umjetnosti kod nas. (2 kom.)
Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu.
- 75) POZLAĆENE KORICE POVEZA SOKOLOVIĆA ĐUZOVA
Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu.
- 76) DIVAN (ZBIRKA PJESAMA) ABDURAHMANA DŽAMIJE
Gazi Husrev-begova biblioteka.

77) DIVAN HAFIZA ŠIRAZIJE

Gazi Husrev-begova biblioteka.

78) MEDICINSKO DJELO — rukopis

Prevod sa grčkog na turski jezik.

Prevodioci: Omer sin Nuha i njegov otac Nuh sin Abdul-Menana.

Djelo sadrži oko 700 recepata lijekova za razne bolesti.

Prepisao nepoznati kaligraf 1141. h. g.—1729. god.

Sa umjetničkog gledišta djelo predstavlja izuzetan primjerak orijentalne kaligrafije.

Orientalni institut — Sarajevo, br. 4183.

79) BERAT — rukopis

sa izvanredno izrađenom tugrom.

Orientalni institut — Sarajevo, 1981 AT.

R e z i m e

Kaligrafija orijentalnih rukopisa i natpisa njegovala se i sačuvala u Sarajevu. O tome svjedoče mnogi rukopisi i dokumenta na orijentalnim jezicima, kao i natpisi na kulturnim spomenicima iz turskog perioda, te izvedba na predmetima starih sarajevskih zanata kao: mudželiti (knjigovesci), kujundžije (zlatari), taščije (kamenoresci), nakaši (slikari), kazandžije, terzije (krojači), bičakčije (nožari), kulukčije (sabljari), tufekčije (puškari), sarači (remenari), rezbari i dr.

S u m m a r y

Oriental calligraphy in Sarajevo was being developed and cultivated as a specific form of art under the influence of Islamic civilisation.

Master pieces — manuscripts and inscriptions on architectural and cultural monuments from the Turkish times were written as well as on the objects of craftsmanship.

Arabic calligraphy in its variants: divani, neshi, rik'a, sulus and ta'lik was taught in religious schools: elementary (mekteb), and higher or high (medresa) and in special schools for calligraphy.

Floral elements can be found along with the stylized calligraphy. Works of poets were decorated with figurative illustrations.

The writing set consisted of: tablet (peš-tahta), inkpot (divit), pen (kalem), India ink (murećef) and parchment.

The used colours were: golden, green, red, blue and black.

The texts written calligraphically are found on various kinds of materials as: metal, leather, wood, stone, linen, silk, velvet, porcelain and glass.

Many craftsmen of Sarajevo old trades, working as a team, took part in performing calligraphic inscriptions: bookbinders, goldsmiths, stoncutters, painters, coppersmiths, tailors, cutlers, gunsmiths, woodcutters, saddlers and others.